

सेंट उर्सुला गर्ल्स हायस्कूल अण्ड जुनिअर कॉलेज, नागपूर

द्वितीय सत्र परीक्षा 2019-20

समय - 3.00 घंटे

विषय - मराठी

वर्ग - 8 (B)

गुण - 80

गद्य विभाग

प्रश्न 1ला अ खालील उतारा वाचून त्यावर आधारित कृती सोडवा.

पठित उतारा क्र. 1

ज्या देशाची आपल्याला सेवा करायची आहे, ज्या समाजाची आपल्याला सेवा करायची आहे, तो देश, तो समाज एकदा डोळ्यांखालून घालावा, म्हणून स्वामी विवेकानंदांनी हिमालयापासून कन्याकुमारीपर्यंत भ्रमण केले.

पोरबंदरच्या वास्तव्यामध्ये स्वामी विवेकानंद काही इंग्रजी ग्रंथांचे खंडच्या खंड वाचत असत. ते रोज एक खंड वाचायचे आणि तो ग्रंथपालाला परत करायचे. त्यांनी तीन खंड एकेका दिवसात वाचून परत केले. ग्रंथपालाने स्वामीजींच्या शिष्याला विचारले, "स्वामीजी, न वाचता पुस्तकं परत करतात वाटतं, कारण एका दिवसामध्ये एवढा मोठा खंड वाचून होणे हे शक्यतेच्या बाहेर आहे. असे घडूच शकत नाही. काही लोकांना ग्रंथालयातून जाडीजाडी पुस्तकं

न्यायची आणि न वाचता ती परत करायची अशी सवय असते. थोडं चाळायचं आणि वाचल्यासारखं दाखवायचं. तसंच बहुतेक हा साधू करत असेल." शिष्यांनी हे सगळे स्वामीजींना सांगितले. चौथ्या दिवशी चौथा खंड घेण्यासाठी स्वामीजी स्वतः गेले. त्यांनी तो ग्रंथपालाकडे मागितला आणि त्याला सांगितले, "पहिले तीन खंड माझे पूर्ण वाचून झालेले आहेत. तुम्हांला शंका असेल, तर त्यातले तुम्ही काहीपण विचारू शकता."

आता स्वामीजींनीच आव्हान दिल्यामुळे ग्रंथपालाने विचार केला, की हे जाणून घेऊया की ते किती प्रामाणिक आहेत. ग्रंथपालाने स्वामीजींना त्या तीन खंडांतले उभे-आडवे प्रश्न विचारले. तो जे प्रश्न विचारायचा त्याचे उत्तर ज्या पानावर असायचे, ते अर्धे-पाऊण पान स्वामीजी कठस्थ सांगायचे. हे पाहून त्या ग्रंथपालाने सांगितले, 'हे मानवी कक्षेच्या बाहेरचे काम आहे.'

खेत्रीच्या महाराजांनी एकदा स्वामीजींना विचारले, "स्वामीजी एवढे लक्षात ठेवणे तुम्हांला कसे शक्य होते?" स्वामीजींनी खेत्रीच्या महाराजांना दिलेले उत्तर फार तर्कशुद्ध आहे, तर्कसंगत आहे. स्वामीजींनी सांगितले, "मी माझं मन कुठेही एकाग्र करू शकतो, तसेच माझा तासन्तास ध्यानाचा अभ्यास असल्यामुळे मी जे वाचतो, त्यावर मन केंद्रित झाल्यामुळे माझ्या ते लक्षात राहते, पाठ होऊन जाते." पुढे स्वामीजी म्हणाले, "असं बघा राजेसाहेब, आपण मुलांना अक्षरे शिकवतो, शब्द शिकवतो आणि त्यानंतर वाक्य शिकवतो. आपण वाक्यापाशी

थांबतो. वाक्य बोलता येणे, वाक्य वाचता येणे, वाक्य लिहिता येणे आपल्या शिक्षणाची शेवटची पायरी आहे. त्यापुढे जाऊन जर प्रयत्न केला, आपल्या मनाची, बुद्धीची आणि नेत्रेंद्रियांची शक्ती आणखी विकसित करू शकलो, तर आपल्याला एकदम परिच्छेद वाचता येईल. मी ग्रंथाचे परिच्छेदच्या परिच्छेद एका दृष्टिक्षेपात वाचतो. काही ग्रंथांची पानेच्या पाने मी वाचू शकतो."

कृती क्र. 1 चौकटी पूर्ण करा.

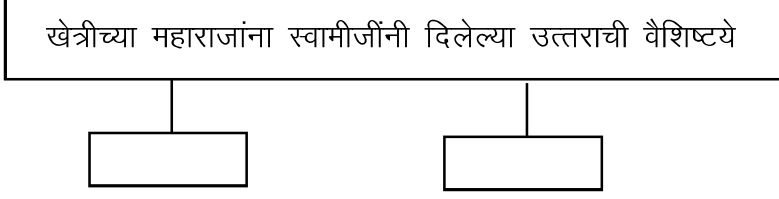
- 1) स्वामींच्या वाचनवेगाचा अनुभव आला ते गाव -
- 2) स्वामींना खंड वाचण्यासाठी लागलेला काळ -

(2)

- 3) स्वामींनी वाचलेले एकूण खंड -
- 4) स्वामींच्या वाचनवेगाबद्दल संशय घेणारे -

कृती क्र. 2

(2)

कृती क्र. 3 पुढील शब्दांचे दोन भिन्न अर्थ लिहा

(2)

- 1) वाचणे -
2) चाळणे -
उतारा क्र. 2

अशा एका 'सालकर पाडा' नावाच्या पाड्यावर आम्ही गेलो. तेथे कारव्यांच्या किंवा बांबूच्या काठ्यांच्या भिंती करून त्या शेणामातीने सारवून तयार केलेली खोपटी आमच्या स्वागतासाठी हजर होती. वारल्यांच्या घरांना लाकूड फार कमी वापरतात. मेढी, चौकटीची लाकडे व इतर चार-सहा वासे. काही खोपटांना एवढेही लाकूड नसते. काही खोपटी इतकी ठेंगणी असतात, की आत जायचे म्हटले, तरी वाकून जावे लागते. आमचा एक कार्यकर्ता लक्ष्मण सापट याचे घर असेच होते. मला नेहमी अगदी जपून आत-बाहेर करावे लागे. बहुतेक घरे एकदालनीच आहेत. एकच दार. कुठल्याही कारव्या अगर कामट्या मोडल्या की खिडकी तयार! पावसापासून संरक्षण म्हणून काही घरांवर पेंढा, तर काहींवर पळसाची पाने घालतात. कौलारू घरे क्वचितच दिसत असत. वारल्यांच्या घरांत रक्षण करण्याची गरज भासावी असे काहीच नसल्यामुळे ढकलली तर कोसळून पडतील अशीच ती खोपटी होती. खोपट्याच्या भोवताली सुमारे सहा ते नऊ इंच उंचीचा, कडेला दगड लावून केलेला, सारवलेला ओटा असे. आम्ही एका ओट्यावर जाऊन बसलो. प्रत्येक खोपट्याच्या पुढे बांबू व कामट्यांची लहान टेबलासारखी माची केली होती. त्यावर पिण्याच्या पाण्याची मडकी होती. खोपट्याच्या बाहेर लहान लहान खड्डे करून त्यांत कोंबड्यांसाठी पाणी ओतून ठेवले होते.

आम्ही काही वेळ बसलो तरी माणसांची चाहूल लागेना. कोणी दिसेना. आम्ही तेथे कशाला गेलो होतो, आम्हांला काय हवे होते, ते विचारायलासुद्धा कोणी येईना. पाखरांचा चिवचिवाट व कोंबड्यांचा फडफडाट सोडला, तर सारा शुकशुकाट होता. थोड्या वेळाने आम्ही उठून आजूबाजूला फिरू लागलो. एका ठिकाणी केविलवाणी दिसणारी मुले बसलेली होती. त्यांना सांभाळण्यासाठी घरी राहिलेली एक-दोन मुले तेथेच शेजारी उभी होती. मुलांमुळे व कुत्र्यांच्या भुंकण्यामुळे तेथे मनुष्यवस्तीचा भास होत होता.

मी काही खोपट्यांत गेले. तेथे काय दृश्य दिसले? एका बाजूला तीन दगडांची चूल. चुलीत व बाहेर ढीगभर राख! सतत चुलीवर ठेवून राप बसलेले एखादे अॅल्युमिनिअमचे पातेले, एक-दोन मडकी, एक-दोन तवल्या (खापरांची खोलगट तव्यासारखी भांडी), एखाद्या मडक्यात तळाशी चार भाताचे दाणे, शिंक्यावर एक आंबील भरलेले मडके, एका तवलीत एखादे हळकुंड, एक-दोन कांदे, लसणीच्या पाकळ्या, विड्या वळण्यासाठी आणलेली व कुडाला अडकवलेली आपट्याची पाने, फूट-दीड फूट लांबीचा, एका बाजूने बंद असलेला बांबूच्या पेराचा तुकडा भिंतीच्या कारव्यांना अडकवलेला होता. त्यात तंबाकू म्हणजे तंबाकूची पाने किंवा तंबाकू ठेवत असत. हा बांबूचा तुकडा म्हणजे जंगलातील बरणीच होती.

आम्ही खोपट्यात गेलो. बाहेर आलो. आम्हांला कोणीही हटकले नाही, की तुम्ही कोण? येथे काय करता वगैरे काही विचारले नाही. ग्लानी येऊन निपचित पडलेल्या माणसासारखा सारा पाडा निपचित पडलेला होता. त्या खोपट्याची ती कळा, तेथे नांदणारे अठराविश्वे दारिद्र्य, त्यातच भर म्हणून तेथील भयाण, भकास वातावरण- हे सारे पाहून मी थोडी घाबरलेच. हा भयाण, निर्मनुष्य पाडा आता आपल्याला गिळून टाकणार की काय, असे वाटू लागले. मन अगदी उदास झाले. एक प्रकारची हुरहुर वाटू लागली. मला वाटले, आपण कुठल्या या खाईत येऊन पडलो? पुढे काय होणार? आपल्याला माघार घ्यावी लागणार काय? आपल्याला हे झेपेल काय?

- कृती क्र. 1 खाली दिलेल्या गोष्टींचे उपयोग सांगा (2)
- 1) माची
  - 2) लहानलहान खड्डे

- कृती क्र. 2 कारणे लिहा (2)
- 1) ढकलली तरी कोसळून पडतील अशी वारल्यांची खोपटी होती : कारण -----
  - 2) हा बांबूचा तुकडा म्हणजे जंगलातील बरणीच होती, कारण -----

- कृती क्र. 3
- 1) पुढील शब्दांना कंसातील प्रत्यय जोडून पूर्ण रूपे लिहा (1)
    - 1) खोपटे (ना) -
    - 2) लाकूड (चा) -
  - 2) सहसंबंध लक्षात घेऊन उत्तरे लिहा. (1)
    - 1) झोपणे : झोपाळू : : लाजणे : -----
    - 2) गाव : गावकी : : माणूस : -----

पदय विभाग

बा अनवाणी पायाचा ठसा मातीत उठतो
भाळावरल्या घामाचा पान्हा नभाला फुटतो.

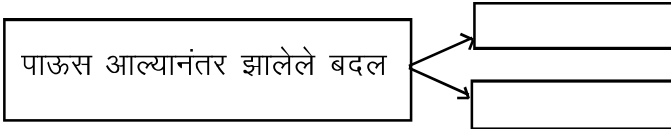
नभ पाणी पाणी होतो, माती चिखल होतीया
कुणब्याच्या जीवनाची मग उकल होतीया
भेगाळल्या भुईकडं बाप पाहून फाटतो
भाळावरल्या घामाचा पान्हा नभाला फुटतो.

हातापायाला चिखल बाप घामामधी ओला
पीक पाहून शिवारी थवा पाखरांचा आला
बाप आरोळी मारता तान्हा रडत उठतो
भाळावरल्या घामाचा पान्हा नभाला फुटतो..

बाप रगात होऊन रोज पाटातून व्हातो
मग कणसाचा जन्म तेव्हा ताटातून होतो
दाणे कणसाला येता बाप हुरडा वाटतो
भाळावरल्या घामाचा पान्हा नभाला फुटतो...

येता भरात जोधळा बाप काढणी करतो
स्वतः राहून उपाशी पोट जगाचं भरतो
जातो आळाशी होऊन तरी 'आळा' का तुटतो?
भाळावरल्या घामाचा पान्हा नभाला फुटतो...

- कृती क्र. 1) खालील आकृती पूर्ण करा. (1)

- 2) केव्हा घडते ते लिहा. (1)
  - 1) पाखरांचा थवा येतो ----
  - 2) तान्हा रडत उठतो ----
- 3) कवितेतील यमक जुळणाऱ्या शब्दांच्या जोड्या शोधून लिहा (1)
- 4) शेतकरी जगाचा पोशिंदा आहे' हे विधान तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा. (2)

स्थूलवाचन

- 1) शब्द कोशासंबंधी पुढील मुद्दयांना धरून परिच्छेद तयार करा. (3)
  - अ) शब्दकोशाचा उपयोग
  - ब) शब्दकोश पाहण्याची उद्दिष्टे

- 2) नम्रता, अंबर, अलोल, वरद, वनिता, समीर, शर्वरी, शेखर समिरा, मानसी, माधवी हे शब्द 'आकारविल्हे' प्रमाणे लावा.

संतवाणी

- 1) 'शब्द हे संत तुकाराम महाराजांचे सर्वस्व आहे' अर्थाची कवितेतील ओळ शोधा व लिहा (1)
2) 'शब्द वाटूं धन जनलोकां' या ओळीचा तुम्हांला समजलेला अर्थ स्पष्ट करा. (2)

व्याकरण

- 1) खालील वाक्यांतील अधोरेखित शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द अर्थ न बदलता वाक्य पूर्ण करा. (2)
1) सर्वानी बेसावध राहून काम करू नये.
2) शिळे अन्न खावू नये.

- 2) अ) संधी करा. (1)
1) मन : + वृत्ती -
2) तेज : + पुंज -

- ब) संधी सोडवा. (विग्रह करा.) (1)
1) अधोमुख - ----- + -----
2) मनोबळ - ----- + -----

- 3) 1) खालील ओळी वाचा व कोणत्या अक्षरामुळे अनुप्रास झाला ते लिहा. (1)
1) संत म्हणती, "सप्त पहें सहवासें सख्य साधूशी घडतें।

- 2) खालील ओळी वाचा आणि ज्यामुळे यमक अलंकार होतो अशा समान अक्षर / शब्दांच्या जोड्या शोधा. (1)
आई तुझ्या पुढे मी आहे अजून तान्हा :
शब्दात सोड माझ्या आता हळूच पान्हा

- 4) जोड्या लावा. (2)
'अ' गट 'ब' गट
1) ब्रम्हांड आठवणे अ) कायमची गरिबी असणे
2) अठराविश्वे दारिद्र्य असणे आ) शांत पडून राहणे
3) निपचित पडणे इ) अनिश्चितेतून येणारी अस्वस्थता
4) हुरहुर वाटणे इ) असाहाय्यतेतून भिती वाटणे.

- 5) खालील नादानुकारी शब्द लिहा. (1)
उदा. ढगांचा - गडगडाट

- 1) कोंबड्यांचा -
2) पाखरांचा -

- 6) खालील सामासिक शब्दांचा विग्रह करा. (1)
1) क्षणोक्षणी - -----
2) त्रिभुवन - -----

विभाग – उपयोजित लेखन

- अ) पत्रलेखन (5)
शाळेसमोरील कचरा कुंडीतील कचरा इतस्तः पसरल्यामुळे सर्वत्र दुर्गंधी पसरली आहे त्या संदर्भात महानगरपालिका आयुक्तांना तक्रार पत्र लिहा.
- ब) खालील मुद्दयांच्या आधारे कथा लिहा. (5)
शेखर हा एक छोटा मुलगा — आपल्या वृद्ध आजीसह झोपडीत राहत होता — पावसाचे दिवस — वादळासह जोराचा पाऊस — फिशलेट्स काढलेला रेल्वेरुळ — शेखरच्या नजरेने टिपलेला धोका — आगगाडी येण्याची वेळ — शेखर लालसदरा फडकवत रेल्वे रुळावर उभा — आगगाडी थांबली — ड्रायव्हरच्या लक्षात आला धोका — शेखरमुळे प्रवाशांचे प्राण वाचले — राष्ट्रपतींकडून शेखरला सुवर्णपदक.
- 3) निबंध लेखन (5)
गोधडीचे आत्मवृत्त
- किंवा
- स्वामी विवेकानंद